

מבשר יסופר: כחבי (א/א/א)
החלף גירר ר' יסופר ספירא
1807: יסופר מ' ק' (א)
(דברי ש' 2025)

ש.י. עגנון

(ההד. סיון תרפ"ח, עמ' ג-ה)

(להגיעו לשנות הבינה)

ש.י. עגנון נולד בשנת תרח"ם בעיר בוצץ אשר בגליציה. בבית הוריו היו תורה וגדולה במקום אחד. אביו ר' הירש ליב וגם זקנו ר' יהודה היו תלמידי חכמים ועסקו כל ימיהם בתורה. ר' יהודה סיים בימי חייו מ"ב פעמים ש"ס, כדי לקיים ודברת ב"ם. הוא היה עתיר נכסין, ראש קהל עדתו, מרואי פניו של הרבי ר' ישראל מרוזין וביתו היה פתוח לרווחה.

את ראשית חינוכו קבל עגנון בחדר. שנים מספר לימד אותו אביו בעצמו כדי לקיים "ולמדתם את בניכם", וכשנתמלאו לו שתים עשרה שנים התחיל ללמוד אצל הדיין דמתא ר' ישכר שטרק (בעל מחבר ספרי "מנחת עני", "אבן שיש" ועוד).

מלבד התורה שלמד מרבותיו היה עגנון הוגה הרבה בספרים. בבית המדרש הישן שבו היה לומד נמצא אוצר גדול של ספרי דרוש, מחקר וחסידות, ובהם היה מעיין בכל השעות הפנויות. הספרים האלה השפיעו עליו במידה מרובה והשאירו רושם עמוק בנפשו. ביחוד גבר הרושם של ספרי מהר"ן מברסלב שבאו לידו בראשונה.

בהיותו עוד צעיר לימים התחיל עגנון לפרסם את בכורי עטו, שירים וספורים קצרים. אבל עיקר עבודתו הספרותית מתחילה בשנת תרס"ט, משעה שבא לארץ ישראל.

עבודתו הספרותית קובעת לה ברכה לעצמה, והיא חטיבה מיוחדת בספרותינו. הוא המספר של הדורות הקודמים, שבזמנם עוד היתה הנפש היהודית שלמה ותמה, בלי שניות ופגימות. התורה והמצווה היו בית חייהם ותענוגיהם, ובהם זכו לשני עולמות. שמחתם היתה שמחה של מצוה ואשרם – תורה וגדולה, צדקה ומעשים טובים. גם החולין שבחיים היו בבחינת אתכפיא לסטרא דקדושה.

הוא מתאר לפנינו את נפש הדור בכל גילוייה וגווניה, בששונה ויגונה, במעלותיה ובמורדותיה ולבטתיה. הוא מעביר לפנינו את בני הדור לכל שדרותיהם ומעמדיהם, מן הפרנס היושב בבית הקהל עד המשרתת שמאחורי הכירים. הוא צולל לתוך תוכה של נשמת כל אחד מהם ודולה מבית גנזיה מרגליות וניצוצי אורה וזוהר.

בקוים בולטים ומאירים הוא מתאר את המדות הטובות של האבות: ענוה, שפלות, צדקה, גמילות חסדים והכנסת אורחים, שהייתה מגיעה לפעמים עד כדי מסירות נפש ("הרב והאורח", "חוטב עצים") ואת הצניעות והכשרות שבחיי האימהות.

בזוהר מיוחד מאירה השבת בסיפורי עגנון. מתנה טובה זו שירדה אלינו מבית גנזיו של הקב"ה היא חמדת ימים והיא מאירה את חשכת ימי המעשה היגעים והאפלים. בששת ימי המעשה אדם מוטרד בהבלי העולם הזה, בנפשו יביא לחמו והוא משפיל כביכול את צלם האלקים שעליו, ומשמגיעה "חמדת ימים" הוא מתעטר בנשמתא חדתא ונעשה לבריה חדשה. ולא רק תושבי "שביש" עולים ומתעלים בקדושת השבת ונהירין בנהירו עילאה, כי גם הטבע כולו פושט מעליו את לבוש החול ומאיר באור השבת.

עוד "בחמישי בשבת נתגברה מדת החסד. השמש זרחה על הארץ והשלג מתמזמז והולך. נשים יצאו לשוק לקנות בשר ודגים לכבוד שבת". רטט של חדוה המתעורר בנפש בפרוס ימי המעשה ובקרבת שבת מלכתא אנו מרגישים במילים אלה.

אבל גם השלג בעצמו לובש צורה אחרת בשבת וביחוד במוצאי מנוחה. באותה שעה הוא דומה "לכסות נאה שנפלה מן השמים לפני רגליהם של צדיקים, שיוצאים במוצאי שבת קודש ליסב בסעודתו של דוד המלך עליו השלום" ("הגדה").

גדולה וקדושה היא האהבה לארצנו המתלבטת בסיפורי עגנון. בסיפורו "בשנים הטובות" מציג עגנון לפנינו משפחה ירושלמית בת שלושה דורות, אב ובנו ובן בנו. הזקן שבהם "עיניו כשתי יונים ופניו מאירים בשערי המזרח וחיוך אינו פוסק מפיו ותארו כתואר המלך". ובכל יום ויום כשהוא "מסיים את תפלתו הוא מחזר מסוף ירושלים ועד סופה לקיים מה שנאמר סובו ציון והקיפוה. בנו גם כן זריז בהליכותיו וקומתו זקופה... וזקן שחור מקיף את פניו" אבל כבר אין בו כח לעשות כמעשה אביו, כי "נתמעטו הדורות ונתרפה הגוף וירדה תשישות כח לעולם". והצעיר שבהם – כולו זקנה ושיבה, כי "לא כדורות האחרונים דורות הראשונים. דורות הראשונים היו ישובים בארץ ישראל מתוך הצער ומתוך השעבוד ומתוך הטלטול ומתוך הטרור ומתוך הדוחק ומתוך שאין להם מזונות". "ומתוך שהיו שמחים בחלקם ושמחים בשיבתם ולא בעטו ביסורים פניהם צהובות וגופם ברזל, מוסיפים כח ומאריכים ימים. דורות אחרונים, בני אדם יגעים ואינם מסתפקים, ואם חסר להם דבר אחד מכל תענוגי עולם הזה מיד הם כועסים עד שגופם מעלה חלודה".

ואמנם כל המשפחה הזאת מלאת אהבת ציון וחבת ירושלים. כולם מחבבים את ישיבת ארץ ישראל וכולם מרבים בשבח הארץ. אבל ביותר באה אהבה זו לידי ביטוי אצל אבי המשפחה שהוא הזקן שבהם. לו אין כלל חיים מחוץ לארץ ישראל וכל אותן השנים שהיה דר בחוץ לארץ אינן חשובות בעיניו ולא כלום. והוא משבח את גופו ואומר "אשריך גופי שאתה נקבר בירושלים. מקום שזכית לעמוד בחיך, אתה זוכה לשכב במיתתך". אהבה

כזאת ודבקות כזאת בארצנו היתה מצויה רק בדורות הראשונים. את האהבה הזאת אפשר למצוא גם בסיפורים אחרים של עגנון, ביחוד בסיפורו הקלסי "המשולח".

חבה יתירה נודעת מעגנון גם לכל המצוות המעשיות גם לאלה ש"לעול על צוואריהם ניתנו" ושלכאורה אין בהן מספיק הרגש האסתיטי. מעטים היו בין הסופרים שלנו, גם בין אלה המוקירים ומחבבים את המסורת, שיכירו באור הגנוז במצוות האלה, ורבים מהם מונים את ישראל, יחד עם כל אומות העולם, ואומרים: מה טעם אלה?! והנה בא עגנון ופותח לפניהם את שערי הנפש היהודית ומראה להם את כל האור, ההוד והתפארת הזרועים במצוות. הוא מראה להם ילד עברי, השומר לבוקר ומקווה לאור כדי שיוכל להניח את התפילין החביבות עליו מאד. והוא מצטער על שנולד בדור יתום זה, "כי אילו היה בימי הגמרא הייתי לובש תפילין כל היום". התפילין יקרות אצלו מכל מחמדי תבל, ומשום כך הוא מוצא כי "יפה עשה אדוננו הרמב"ם ז"ל שקבע הלכות תפילין בספר האהבה" ("שני זוגות").

סח לי מר עגנון, כי היה לכתוב בצורה כזאת על כמה מן התרי"ג מצוות, וחבל על אשר לא הוציא את מחשבתו הטובה הזאת אל הפועל. הדבר הזה הוא כיום בבחינת מצוה שהזמן גרמא. בוודאי, שיהודי שומר תורה אינו זקוק להסברה המצוות בצורה ספרותית. ודאי, שבחורים לומדי תורה יונקים את אור התורה ישר מן המבוע ומן המקור ואינם זקוקים לצינורות אחרים. אבל הלא אנו חיים כיום בדור עקבים. הלא רבים כיום מבחורי ישראל העוזבים את מקור מים חיים וגולים למקום מים הרעים ובשבילם הלא יש צורך להטעימם מנועם התורה ומאור גם בצינור הספרות.

מקום מיוחד קובע עגנון גם בסגנונו. הוא הצליח ליצור בעברית את סגנון הדור הקודם. הוא לקח את שפת הכתב של האבות, את שפת הספרים, וצר על פיה שפת הדבור, שפת החיים. וכשאנו קוראים את דבריו נדמה לנו, כי זוהי השפה שבה חיו, דברו אבותינו. בתחילה היה סגנונו טבוע בחותם שפת ספורי מעשיות וספרי תחינות שנתחברו בדור ההוא, אולם באחרונה שינה את צורת סגנונו וסגל לעצמו את שפת המשנה והברייתא והמדרשים הקדומים, המלבבת אותנו בקיצורה ובבהירותה ובשלוה הנפשית שהיא נוסכת עלינו.

עגנון נחשב כיום לגדול המספרים שבדור ולאמן הסגנון. ספריו תורגמו לכמה שפות לוועזיות וגדולי המבקרים הרבו בשבחו. אנחנו מוצאים בו גם את הסופר הדתי, שכמה מספוריו משמשים המנון ליהדות הדתית ובהם בא לידי גלוי מן היפה והנשגב שבחיי אבותינו. אחד מגדולי המבקרים (פרופ. פרידריך בק, חברי האקדמיה השווייטית המחלקת פרסי נובל) כתב עליו: "ספורי עגנון, המעולים בתור יצירות אמנותיות, מרשים לנו, הנכרים, להסתכל עמוק לתוך המהות היהודית". במקום "שאחרים רואים בו רק את

העקוב, הפתלתול והמגודל פרא, במקום זה רואה הוא את כח הגידול האלקי". הדברים ראויים להאמר גם לגבי רבים מבני ברית.

ועגנון אינו רק נאה דורש, כי אם גם נאה מקיים. הסגנון הוא האדם. ועגנון הוא כולו סגנון, כולו חטיבה אחת. הפייטן שבו מחבב את אור היהדות. וגם בחייו הפרטיים הוא מחבב את התורה והמצוה והוא חי חיי המסורה.